

ERICH AUERBACH A JEHO MIMESIS

NA ÚVOD

ADAM BŽOCH

písané pre *Kritiku & Kontext*, 2001

Ukážky zo štúdií o knihe Ericha Auerbacha *Mimesis*, ktoré v slovenčine, resp. v češtine prináša *Kritika & Kontext*, tvoria malý, no dôležitý fragment recepčného oblúka tejto práce. Blok uvádza Auerbachovu prácu do dobových recepčných kontextov, ktoré sa vyznačovali produktívnou kritickou konfrontáciou *Mimesis* buď s rozličnými novšími konceptami, podľa ktorých sa reflektovala literatúra vo svojej „mimetickej“ funkcii, alebo s ďalšími dielami prevažne z oblasti literárnej estetiky. Týmto spôsobom situuje napríklad úryvok z rozsiahlej štúdie nemeckého estetiky Helmuta Kuhna, ktorý vyšiel roku 1964, Auerbachovo dielo do kontextu nemeckého historizmu (ktorému sa akoby Auerbach programovo vzpieral apostrofovaním univerzalistického pojmu *mimesis*) a poukazuje na jeho svetonázorové pozadie. Kritiky Zdeňka Kožmína a Aleny Einhornovej reagujú typicky dobovým spôsobom na prvý český preklad *Mimesis* (1968) – Z. Kožmín na jednej strane komparáciou so Staigerovou prácou, ktorá vyšla v Čechách približne v rovnakom čase ako Auerbachova kniha, na druhej strane s poukazom na antropologický základ Auerbachovho výskumu literatúry; A. Einhornová s pozornosťou zameranou na zmiešavanie a oddeľovanie štýlov, ktorá musela byť koncom šesťdesiatych rokov, uprostred prvej povojnovej legitimizačnej krízy literárnej vedy, vyostrená vzhľadom na požiadavku demokratizácie pohľadu na literatúru a umenie, a napokon odrážala aj „duch času“ v zmysle dobových liberalizačných tendencií v kultúre. Krátky fragment z knihy Pavla Koprdu uvádzame ako príklad slovenskej recepcie v prostredí domácej porovnávacej literárnej vedy, ktorá sa pokúša revidovať kánon svetovej literatúry. Úryvok z príležitostného článku významného nemeckého romanistu Hansa Ulricha Gumbrechta zasa osvetľuje Auerbachovo úsilie vyrovnať sa prostredníctvom literárnej vedy nielen s literatúrou, ale aj so „skutočnosťou“, v kontexte nemeckej reflexie intelektuálnej krízy, ale aj v prekvapivej súvislosti s Auerbachovými jursstickými prácami. Článok Els Jongeneel

Auerbach revisited uvádza špeciálne číslo (už zaniknutého) nizozemského časopisu *Tijdschrift voor Literatuurwetenschap*, ktoré prinieslo päť z viac než sedemdesiatich príspevkov o Auerbachovi, resp. o probléme literárnej *mimesis*, čo odzneli roku 1996 v Groningene na konferencii usporiadanej pri príležitosti päťdesiateho výročia vydania Auerbachovej *Mimesis*. Jongeneel okrem iného pripomína dodatočnú revíziu pojmu *mimesis*, ktorú sugeruje postmodernizmus, zdôrazňujúci mediálny charakter umeleckého napodobňovania, resp. umeleckých reprezentácií. V tomto zmysle operujú aj Nemci Gunter Gebauer a Christoph Wulf, uvádzajúci pojem *mimesis* pre potreby historickej antropológie. Obaja autori považujú za nevyhnutné podrobiť Auerbachovu verziu tohto pojmu kritike, najmä pokiaľ ide o sprostredkujúci charakter nápodoby. Ich kniha, pomenovaná podľa Auerbachovej práce, zároveň odkazuje na dlhú tradíciu, ku ktorej sa historická antropológia hlási interdisciplinárne a úsilím interpretovať kultúru v úzkej súvislosti so skutočnosťou.

O AUERBACHOVI DNES

ŽIVOT A PÔSOBENIE ERICHA AUERBACHA

JOZEF TANCER

písané pre Kritiku & Kontext, 2001

O živote Ericha Auerbacha (1892 – 1957), jedného z najvýznamnejších literárnych vedcov – romanistov 20. storočia, vieme zatiaľ prekvapivo málo. Lexikóny ponúkajú len veľmi strohé informácie. Jeho životné cesty sa podobajú osudu mnohých intelektuálov, ktorí z politických, morálnych a rasových dôvodov opustili Nemecko po nástupe fašizmu a veľkú časť svojich tvorivých rokov strávili v exile. Odlúčení od priateľov, kolegov, rodinných príslušníkov, od svojho publika, jazyka a kultúry čakali na návrat, ku ktorému sa napokon nie vždy odhodlali. Priame svedectvá z tých čias, korešpondencia, denníky, rukopisy sa často vo víre udalostí vojnovnej Európy nezachovali. O prvom období Auerbachovho života nám najpresnejší obraz podáva stručný životopis, ktorý Auerbach po obhájení habilitačnej práce Dante ako básnik pozemského sveta pripojil roku 1929 k žiadosti o povolenie prednášať na univerzite v Marburgu.

„Narodil som sa 9. novembra 1892 v Berlíne, ako syn obchodníka Hermanna Auerbacha a jeho manželky Rosy, rodenej Blockovej. Po absolvovaní francúzskeho gymnázia (jeseň 1910) som študoval právo v Berlíne, Freiburgu, Mníchove a v Heidelbergu. Toto štúdium som na jeseň 1913 ukončil promóciou [Dr. jur., pozn. autora]. Už počas štúdia práv som sa zaoberal predovšetkým filozofiou, dejinami umenia a románskymi literatúrami a podnikol som dlhšie cesty do zahraničia; posledný rok pred vojnou som prestúpil na filozofickú fakultu a u Morfa v Berlíne som študoval románsku filológiu. Po vypuknutí vojny som narukoval a slúžil od decembra 1914 až do apríla 1918 na fronte, najprv v 2. [nečitateľné], potom v pešom pluku 466. Po prekonaní ťažkého zranenia som sa koncom roka opäť pustil do štúdia filológie; románsku filológiu ma vyučovali Erhard Lomatzsch a M. L. Wagner, klasickú filológiu Eduard Norden, filozofiu Ernst Troeltsch. V rokoch 1919 – 1921 som bol seniorom berlínskeho románskeho seminára, roku 1921 som u profesora Erharda Lomatzscha, ktorého práve vtedy preložili do Greifswaldu, promoval [Dr. phil., pozn. autora] a nasledujúci rok som v Berlíne zložil štátnu skúšku. 1. apríla 1923 som ako dobrovoľník nastúpil do služby v Pruskej národnej knižnici a od 1. apríla 1927 som riadnym knihovníkom Pruskej

LIFE AND WORK OF ERICH AUERBACH

by JOZEF TANCER

written for Kritika & Kontext, 2001

Surprisingly, we know very little about the life of Erich Auerbach (1892 – 1957) – one of the most notable literary scholars and Romanists. His career shows a remarkable similarity to the fate of those many intellectuals who – for political and moral reasons as well as to escape racial discrimination – left Germany after the rise of Fascism and spent most of their productive years in exile. Separated from their friends, colleagues, families as well as from their readers, language and culture, many they longed to return, although few ever did. First-hand accounts from this period – as provided by correspondence, diaries, and manuscripts – did not survive the whirlwind of wartime Europe. Auerbach's early years are most accurately described in a brief curriculum vitae supplied by Auerbach himself after the defense of his thesis Dante, Poet of the Secular World in 1929 in response to an invitation to him to lecture at the University of Marburg:

"I was born on 9th November 1892 in Berlin, the son of the salesman Hermann Auerbach and his wife Rosa, whose maiden name was Block. After finishing French secondary school in the autumn of 1910, I studied law in Berlin, Freiburg, Munich, and Heidelberg. I earned my law degree (LLD) in the autumn 1913. While studying law, I took an interest mainly in philosophy, the history of art, and romance literature and I made a number of quite long journeys abroad. A year before the start of the war, I managed to transfer to the philosophy faculty and I studied romance philology under the guidance of professor Morf in Berlin. After the war broke out, I joined the service at the front between December 1914 and April 1918, at first in the 2nd [illegible] and then in the 446 Infantry. After recovering from a serious wound, I was able to return to my philology studies; my teachers being Erhard Lomatzsch and M. L. Wagner for romance philology, Eduard Norden for classical philology and Ernst Troeltsch for philosophy. From 1919 to 1921, I was a senior of the romance seminar in Berlin. In 1921, I received my doctorate in the class of professor Erhard Lomatzsch who was at that time transferred to Greifswald and the following year I passed my state examination in Berlin. I entered the Prussian

národnej knižnice.

Už počas posledných rokov štúdia som sa, sčasti z vlastného záujmu, sčasti na Troeltschov podnet, zaoberal Vicoovou filozofiou. V nasledujúcich rokoch som uverejnil nemecké vydanie *Scienza Nuova*; tak som sa dostal do styku s Benedettom Crocem a preložil som jeden zväzok do nemeckého súborného vydania jeho filozofických spisov. Prevažnú časť roka 1925 som bol uvoľnený zo služby a strávil som ju v Taliansku a vo Francúzsku; v tomto čase som napísal takmer všetky svoje menšie práce o francúzskej a talianskej literatúre. Od roku 1926 som písal knihy o Dantem, ktorú predkladám fakulte ako habilitačnú prácu.

Od 27. februára 1923 som ženatý s Máriou, dcérou zosnulého súdneho radcu Georga Mankiewitza z Berlína."

Toto curriculum vitae nám predstavuje Auerbacha ako mimoriadne vzdelanú a rozhladenú osobnosť s bohatými vedeckými a knihovníckymi skúsenosťami. V roku 1930 získava na Marburskej univerzite riadnu profesúru a vyučuje tu v odbore románska filológia do roku 1935. Kratšie i rozsiahlejšie diela z prvého obdobia jeho vedeckej kariéry, zakončeného prepustením kvôli neárijskému pôvodu na jeseň roku 1936, ilustrujú Auerbachov intelektuálny profil: *Sonety od Danteho po Petrarca* (1921), *K technike ranorenesančnej novely* (1921), *Dante ako básnik pozemského sveta* (1928), *Objavenie Danteho v romantizme* (1929), *Dante a Vergilius* (1931), *Paul Louis-Courier* (1926), *Racine a vášne* (1927), *Marcel Proust. Román strateného času* (1927), *Spisovateľ Montaigne* (1932), *O historickom mieste Rousseaua* (1932), *Romantizmus a realizmus* (1933), *Francúzske publikum 17. storočia* (1933) a preklady Vica (1924) a Croceho (1927) do nemčiny.

V septembri 1936 Auerbach opúšťa Nemecko a odchádza do Istanbulu, kam za ním v novembri prichádza jeho manželka a syn Clemens. Turecká republika sa v týchto a aj nasledujúcich rokoch vojny stáva vďaka svojmu neutrálnemu postaveniu útočiskom pre mnohých európskych emigrantov-intelektuálov. Pre tamojšiu vládu na čele s Mustafom Kemalom Atatürkom predstavujú vítanú pomoc pri reformovaní ťažkopádneho kalifátu na moderný štát podľa európskeho vzoru. Vďaka iniciatíve romanistu Lea Spitzera, Auerbachovho predchodcu v Marburgu, taktiež emigranta, dostáva Auerbach miesto na univerzite v Istanbuli. S hŕstkou ďalších emigrantov sa pokúša dať miestnej romanistike pevné základy a zmodernizovať

State Library as a volunteer on 1st April 1923 and became a full-time librarian on 1st April 1927.

During the last years of my studies, partly following my own interest and partly inspired by professor Troeltsch, I devoted my attention to the Vico's philosophy. In the following years, I succeeded in publishing a German edition of *Scienza Nuova*, thus getting in touch with Benedetto Croce, and I translated a volume of the German complete edition of his philosophical works. For most of 1925, I was released from service (in the library), spending time in Italy and France, during which I wrote almost all of my minor works about French and Italian literature. Since 1926, I have been working on my book on Dante, translating it at the faculty as my habilitation thesis.

Since 27th February 1923, I have been married to Mary, the daughter of the deceased counsel, George Makiewitz, of Berlin."

This curriculum vitae depicts Auerbach as an unusually educated and knowledgeable personality with a rich scientific and library experience. In 1930, he was granted a full-time professorship at the University of Marburg and taught romance philology there until 1935. Auerbach's intellectual breadth can be illustrated by his short as well as his more extensive works from the first period of his scholarly career which ended, in the autumn of 1936, with his expulsion from the university because of his non-Aryan origin: *Sonnets from Dante to Petrarca* (1921); *On the Style of Early Romance Novel* (1921); *Dante, Poet of the Secular World* (1928); *The Discovery of Dante During the Romantic Period* (1929); *Dante and Vergilius* (1931); *Paul Louis-Courier* (1926); *Racine and Passions* (1927); *Marcel Proust and the Novel of the Time Past* (1927); *Montaigne The Writer* (1932); *On The Historical Significance of Rousseau* (1932); *Romanticism and Realism* (1933); *The french Audience of the 17th Century* (1933); as well as translations of Vico (1924) and Croce (1927) into German.

In September 1936, Auerbach left Germany and moved to Istanbul, joined by his wife and son, Clemens, in November of the same year. During the ensuing years of war, the neutral Turkish Republic became a refuge for many European immigrants and intellectuals. For the government of Mustafa Kemal Atatürk, they represented a welcome contribution to his effort to transform the unruly caliphate to a modern European state. Thanks to his fellow emigrant and romanist, Leo Spitzer, who was also Auerbach's predecessor in Marburg, Auerbach secured a position at the State

výučbu európskych jazykov. O takmer jedenástich rokoch strávených v tureckom exile sa dozvedáme zo vzácné zachovanej korešpondencie Auerbacha s filozofom Walterom Benjaminom a so svojimi žiakmi Martinom Hellwegom a Wernerom Kraussom. Niekoľko mesiacov po svojom príchode píše Benjaminovi: „Ja som tu od polovice septembra, moja žena a Clemens tri týždne, nábytok a knihy sú na ceste. Situácia tu nie je jednoduchá, no má tiež svoje čaro. Všetky tradície tu hodili cez palubu a európskym spôsobom chcú vybudovať extrémne zracionalizovaný turecko-nacionalistický štát. Prebieha to úžasne a strašidelné rýchlo, sotvako vie ešte po arabsky alebo perzsky a odkedy sa jazyk zároveň zmodernizoval a preorientoval na staroturečtinu a zaviedli sa latinské písmená, rýchlo prestávajú byť zrozumiteľné aj samotné turecké texty z minulého storočia. 'Romanoloji' je v podstate luxus a ja som tu spomedzi novopovolaných Európanov jediný skutočný humanitný vedec. Taktiež musím na univerzite organizovať výučbu všetkých okcidentálnych jazykov a ešte všeličo iné. Práca je to naozaj namáhavá, pretože človek musí bojovať s najzvláštnejšími ťažkosťami, nedorozumeniami, trenicami; ale z vecnej a ani osobnej stránky to nie je nezaujímavé.“ Auerbach sa angažuje nielen v prospech svojej novej univerzity. Zo skromných finančných prostriedkov, ktoré má k dispozícii, materiálne podporuje svojich priateľov, pretlkajúcich sa na hranici biedy či už v exile alebo v Nemecku.

Za vedecky veľmi primitívnych podmienok, bez potrebnej základnej literatúry, Auerbach ďalej vedecky pracuje. Vznikajú práce Vážne napodobovanie každodenného (1937), Figura (1938), Sacrae scripturae sermo humilis (1941), Nové štúdie o Dantem (1944), Úvod do románskej filológie (1944), Triumf zla (1946) a práca, ktorá mu priniesla slávu a uznanie: Mimesis. Stvárnená skutočnosť v západnej literatúre (1946).

Roku 1947, dva roky po skončení 2. svetovej vojny, Auerbach definitívne opúšťa Turecko. Nevracia sa však do politicky i hospodársky rozvráteného Nemecka, spravovaného veľmocami. Jeho kroky vedú do Spojených štátov, kde syn Clemens už dlhší čas študuje chémiu a kde dúfa, že konečne nájde priaznivé podmienky pre svoju vedeckú prácu. „...akokoľvek je tunajší život pohodlný, nie je to život“, píše Wernerovi Krausovi ešte z Istanbulu (16. 4. 1947), „a ja chcem vyskúšať, ako sa dá pracovať a dýchať v USA, nech je to aké chce. Iste pochopíte, že už mám toho dosť, stále pracovať s rozpadajúcim sa materiálom, zas a znova sa pozeráť, ako sa sotva dosta-

University of Istanbul. With a few other immigrants, he attempted to give local Romance studies a sound base and to modernize the method of teaching modern European languages. From Auerbach's correspondence with the philosopher Walter Benjamin, and with his students Martin Hellweg and Werner Krauss, we know much of the eleven years he spent in Turkish exile. A few months after his arrival to Turkey, he wrote to Benjamin: "I have been here since the middle of September, my wife and son for three weeks, and the furniture and books are on the way. Although our situation is not an easy one, it also has its own charm. All traditions have been abandoned here, they want to create an extremely Turkish nationalistic and rationalized state. It is an enormously rapid process, hardly anyone speaks Arabian or Persian, and since the language has been modernized, the old Turkish is de-emphasized and the Latin alphabet has been introduced. Even the Turkish texts from the previous century cease to be understandable. 'Romanoloji' is in fact a luxury and I am the only true specialist in human sciences among all these newly arriving Europeans. I am also in charge of organizing courses for all the occidental languages in the university, and many other things. The work here is really exhausting, because one has to face the most curious difficulties, misunderstandings, and pressures; still it is challenging whether from the personal or professional point of view." Auerbach was not only active with his academic duties at his new university. Despite his modest financial means, he managed to support his impoverished friends, whether in exile or still home in Germany.

And despite his very modest academic resources and the lack of even basic texts, Auerbach did not abandon his scientific work. He wrote works like: A figure (1938); Sacrae Scripturae Sermo Humilis (1941); A New Study of Dante (1944); Introduction to Romance Philology (1944); Triumph of Evil (1946); and the work that earned him greatest fame and respect - Mimesis (1946).

In 1947, Auerbach left Turkey for good. However, he did not return to politically and economically devastated Germany which was then occupied and administered by the victorious powers. Instead, he moved to the United States, where his son Clemens had been studying chemistry for some time already and where he hoped to find a favorable situation to continue his scientific work.

After overcoming initial financial hardships, and making his living by teaching French conversation

vané domčeky z karát rúcajú, všetok život, všetky podnety vytvárať sám, nemôcť sa o nič oprieť a okrem toho ešte byť vydaný napospas náladám groteskne nevedomého ministerstva alebo rektorátu. Nemôžem tu už dlhšie pracovať a ... chcem riskovať skok do USA, hoci tam nemám ani peniaze a ani miesto, ktoré by na mňa čakalo, a vlastne sa hrozím toho, že by som sa mal ponúkať."

Po počiatkových ťažkostiach, keď si musí na živobytie zarábať hodinami francúzskej konverzácie na Pennsylvania State College, sa Auerbachovi napokon podarí vďaka pomoci priaznivcov a veľkému úspechu jeho *Mimesis* uchytiť sa. Možnosti profesúry v Nemecku sa Auerbach napokon vzdáva. Práca na katedre romanistiky v Berlíne, pre ktorú ho chce získať Krauss, by mohla byť podmienená istými ideologickými kompromismi s politikou sovietskej okupačnej zóny, na ktoré by Auerbach pravdepodobne nepristúpil. „Plány, ktoré sa ma týkajú, medzitým asi zhasli a to mi celkom vyhovuje," píše Auerbach z Pensylvánie Kraussovi vo veci svojej prípadnej berlínskej profesúry. „Situácia sa príliš vyostruje – síce sa teraz javí o niečo priaznivejšie, ale ktovie, ako dlho ešte. Tu sa ešte vždy dá vystupovať ako liberál starého razenia." Oprávnenosť Auerbachových obáv pred požadovanými politickými ústupkami, o ktorých však Krauss vo svojich listoch mlčí, potvrdzuje Kraussovo osobné odporúčanie adresované 20. 3. 1949 Nemeckej správe pre ľudové vzdelávanie, zakončené ubezpečením: „Ak by sa však [Erich Auerbach] rozhodol pre Berlín, tak už toto rozhodnutie v sebe nesie záruku, že by bol bez výhrad ochotný zohľadniť mimoriadnu situáciu vo východnej [sovietskej, pozn. autora] zóne."

Auerbach však zostáva v Spojených štátoch a prijíma ponuku univerzity v Yale vyučovať ako Sterling Professor of French. V Yale pracuje na svojich posledných dielach *Epilegomena k Mimesis* (1953) a *Literárny jazyk a publikum v neskorej latinskej antike a stredoveku* (post mortem 1958).

Dňa 13. 10. 1957 zomiera Erich Auerbach vo Wallingforde /Connecticut.

lessons at Pennsylvania State University, Auerbach finally got established, thanks to the support of his friends and the renown of *Mimesis*. It was at this time that he finally gave up the opportunity to become a Professor in Germany. The department of Romance Studies in Berlin, where Krauss tried to engage him, was now in the Soviet-occupied zone: working there could mean certain ideological compromises that Auerbach found unacceptable. Auerbach declined Krauss's offer with these words: "Things are still too tense, although the situation seems a bit more favorable at the moment, but nobody knows how long it is going to last. Here one still can be a good old liberal." That Auerbach's concerns were justified was confirmed through Krauss's personal recommendation from 20th March 1949 to the "German Council for Popular Education", which he concluded by declaring that "if he [Erich Auerbach] were to decide to come to Berlin, the decision itself would be a guarantee that he would fully concur with the extraordinary situation in the Eastern zone."

Thereby, Auerbach remained in the United States and accepted an offer to lecture as a Sterling Professor of Romance Philology at Yale University. He also completed his last works: *Epilegomena to Mimesis* (1953) and *The Language of Literature and its Audience in Latin Speaking Late Antiquity and the Middle Ages* (1958). Erich Auerbach died on the 13th of October 1957 in Wallingforde, Connecticut.

Translated by Martina Poliačková

ERICH AUERBACH

ŠEŠŤ POZNÁMOK K MIMESIS**E. AUERBACHA**

FEDOR MATEJOV

písané pre *Kritiku & Kontext*, 2001

1) Biografia a bádateľský profil E. Auerbacha sugerujú viaceré súvislosti, ktorých aspoň náznakové rozvedenie môže byť užitočné aj pre takých záujemcov o kľúčové dielo E. Auerbacha *Mimesis*, čo po ňom nesiahnu len v špeciálnych súvislostiach dejín literatúry, poetiky alebo estetiky, ale predovšetkým ako po dnes už klasickej ukážke myslenia a písania o „veciach ľudských“ v zrkadle literárnych textov európskej tradície E. Auerbach patrí do plejády nemeckých romanistov prvej polovice 20. storočia. Treba povedať, že moderné filológie väčšiny európskych jazykov a literatúr sa utvárali a inštitucionálne konsolidovali predovšetkým na univerzitách v priebehu 19. storočia podľa vzoru od humanizmu a reformácie pestovanej klasickej a biblickej filológie, plnili však ako „vlastivedné“ a „dejinné“ národnoreprezentatívne disciplíny dôležité úlohy v národnej emancipácii alebo pri formulovaní a presadzovaní štátnej ideológie národného štátu. Takáto anamnéza robila ich v 20. storočí práve v spoločnostiach s komplikovanejšími dejinnými osudmi, ako bola aj nemecká, menej odolnými voči rozličným nacionálnym alebo triednym ideológiám. Preto príznačne práve nemecká romanistika prvej polovice 20. storočia prekračovala „domácu pôdu“, prekračovala Rýn a Alpy nielen celkom pochopiteľne svojim faktickým obzorom a metodicky vedeckým povedomím, ale predovšetkým vyostreným povedomím duchovnej misie pri uchovávaní a výklade európskej tradície v zmysle antiky, kresťanstva a široko, nepredpojato chápanej európskej modernity: boli to E. R. Curtius, L. Spitzer, W. Kayser, V. Klemperer a E. Auerbach. (Inou záležitosťou je kritické situovanie tohto gesta aj ako prejavu a dôsledku vysokého, elitárneho konceptu literárnej moderny. Rovnako je inou záležitosťou konkrétne ideologickokritické situovanie konceptu európanstva v konštelácii tesne povojnového sveta, z hľadiska anti-elitársky revoltujúcich šesťdesiatych rokov alebo napokon z hľadiska deväťdesiatych rokov s ich prepojením globalizácie a podvracania hierarchií či centier.)

E. Auerbach ako romanista a europeista je zároveň predstaviteľom metodického a interpretačného príklonu k literárnemu dielu, resp. textu. Text bol síce vždy východiskom a cieľom práce filologických disciplín, len fungoval skôr ako dejinno-jazykový prameň, dokument alebo pamiatka

národnej kultúrnej minulosti, ako exemplárne alebo dokresľujúce marginálne dielo národnej literatúry. Pojem štýlu a pojem diela ako artefaktu, tvaru, sugerovaný dávnou rétorickou tradíciou a zároveň rozvojom súdobého dejepisu umenia, postavili do centra literárne dielo ako exponované miesto individuálnej jazykovej tvorivosti, obohacujúcej následne senzibilitu a kultúru celého spoločenstva, u L. Spitzera, dielo ako suverénne zvládnutý autonómny jazykovo-významový celok-útvár u W. Kaysera alebo dielo ako artikuláciu lyrického, dramatického a epického postoja-štýlu, existenciálne ontologicky zakotveného v afektívnom naladení, v rozvrhovaní ľudského života alebo v upadaní do sveta, čo bola doména poetológie a „umenia interpretácie“ u E. Staigera. Časovo skoršie alebo paralelné formalistické a štrukturalistické iniciatívy boli fascinované predstavou literatúry ako „štruktúry“ alebo „systému“, hrdinom ich úvah bola skôr avantgardisticky chápaná samotná „literárnosť“, jej postupy a pravidlá než individuálne dielo. E. Auerbach avantgardisticky nerozbíja „atóm“, neobetuje „individuum“ diela programu alebo metodológii, ale klasicky ho rešpektuje; dielo, resp. jeho invenčne zvolená synekdocha, ako „monáda“ v sebe zrkadlí preňho celý stav a rozvrstvenosť jazyka, jeho stylisticko-žánrové možnosti, dobové realie prenikajúce do textu, možnosti ľudského seba-porozumenia a života, ich zvládanie a tvorivé obmieňanie-prekračovanie.

E. Auerbach ako romanista a europeista s metodickým gestom štylistického interpreta literárneho diela sám sa diskretné situoval do súvislostí, ktoré s istou licenciou možno označiť ako pohegelovský historizmus. Nie je to emfatický historizmus radikálnych zmien ako súdu nad konečnými, ustrnutými podobami ducha, spoločnosti, sveta, nie je to ani triumfálny historizmus metafyzicky zaručeného veľkolepého zavŕšenia dejín. Je to skôr chápaný, diskretné melancholický historizmus absolvovaných možností a podôb človeka v dejinách. V Hegelovej *Fenomenológii ducha* špekulatívne a v *Estetike* skôr explicitnejšie, názornejšie bolo umenie, zvlášť veľké diela slovesného umenia, poézie, veľkolepo „vyvolané po mene“ ako korunný svedok v procese dejinného seba-utvárania a seba-porozumenia človeka. Interpretačná lektúra textov európskej literárnej tradície je u E. Auerbacha zoskromnenou, sekularizovanou, existenciálne skonečnenou verziou cesty „absolútneho ducha“ k sebe samému; z „dedičského konania“ po tomto mŕtvom projekte pretrvávajú dejiny a literatúra, dejiny literatúry ako predsa len privilegované miesto obohacujúceho stretnutia človeka

s druhými a so sebou samým.

2) „Mimézis“, ktorá dala „meno“ celému kľúčovému dielu E. Auerbacha, nefiguruje v ňom ako tematický pojem, sústredene obkružovaný, ale ako pojem operatívny. E. Auerbach nie je zaň napriek jeho pôvodu zviazaný dávnym antickým spontánne fenomenologickým alebo špekulatívne ontologickým nábehom a vymedzeniam, čo je obraz/odraz, „tieň“, samotná vec a jej rámcujúci „ideový“ pravzor, ktorý ju vymedzuje, udržiava v jej tvare a totožnosti. „Mimézis“ u E. Auerbacha má pozadie skôr v praktickej rétorickej tradícii: akými prostriedkami predviesť to, čo platí za vznešené, chvályhodné, dôstojné, krásne, obyčajné, smiešne, odporné, zavrhnutiahodné atď., aby v divákovi, poslucháčovi, čitateľovi, vôbec adresátovi bol navodený žiaduci postoj, afekt a porozumenie voči takto predvádzaným záležitostiam, voči druhým ľuďom a sebe. V „mimézis“ pod tradičnou predstavou odrážania/odrkadľovania/napodobňovania „vecí“ nejakým „médiom“ H.-G. Gadamer odkrýva dynamicky mimický, skoro až scénický pra-vzťah predvedenia a vystupňovania podstatného, príznačného, zaujímavého, čo nevedie k degradujúcemu ontologickému oslabeniu, ale naopak, k naliehavému, oslobodzujúco vyjavujúcemu znovu-sprítomneniu a obohacujúcemu znovu-spoznaniu takto predvedených bytostí a situácií.¹ Samozrejmoú pôdou mimézis bol antický kozmos a v ňom človeku pridelený údel, ako aj biblicko-kresťanský stvorený svet a dejiny spásy, čo ho však vlastne presahujú. Z dávnej „prírodzenej“ povahy vecí sa stáva príroda v modernom vedeckom chápaní, ako „prírodnosť“ človeka v modernom svete sa vyjavuje spoločnosť a dejiny, nosnou „substanciou“ sa stávajú nepriehľadné pomery, okolnosti, spoločenské inštitúcie a inštanície, ekonómia, kalkul, pochopiteľne, so sprievodným prejavom „odcudzenia“ a následnými projektmi „oživenia“ takto zvecňovaných vzťahov, vôbec s nutkavým pocitom absencie „podstatného“... Vyznieva to ako parafráza značnej časti novodobej, resp. modernej literatúry: od Božskej komédie k Ľudskej komédii.

Aj keď „mimézis“ je doménou jazyka, semiózy, aj keď E. Auerbach doceňoval rolu inštitúcií a bádateľsky sa venoval napr. inštitúcii autorstva-spisovateľstva alebo inštitúcii literárneho publika, nebol ako filológ, čo ešte vždy zostával melancholickým humanistom, fascinovaný negatívne - v zmysle resentmentu alebo naopak - emancipačne jazykom a znakom ako latentným klamom, možnosťami moci, násillia, manipulácie a represie, vôbec všetkým tým temným rubom vecí zjavných... V zmysle známeho rozlíšenia P. Ricoeura patrí skôr

do línie „hermeneutiky dôvery“ než „hermeneutiky podozrenia“.

3) Interpretačné album E. Auerbacha so „zábermi“ v rozpätí od gréckeho eposu a naratívnych biblických textov cez meandre neskorooantickej, ranokresťanskej a stredovekej literatúry po novovek a modernu, po romány H. de Balzaca a G. Flauberta, po súdobú románovú prózu M. Prousta a V. Woolfovej má však svoj priebežný „teoretický subjekt“: ako to, čo platilo za nízke, každodenné, marginálne, smiešne, mohlo sa stať pre nás samozrejmoú pôdou vážnych a dejinných rozhodnutí-udalostí, ako totiž uzavretý antický žánrovo-štylistický kozmos s „prírodzenou“ hierarchiou predstavovaných hrdinov a situácií zasiahla a premenila biblická zvesť o „božom kráľovstve“, ktoré v celom svojom eschatologickom a existenciálnom dosahu prichádza práve k tým spoločensky marginálnym – ku galilejským „rybárom“, ba pria-mo pohoršlivo k tým posledným – k „mýtnikom a neviestkam“... Odtiaľ napriek konštitutívne spojaniu umenia s mocou, oslavou, triumfom, „poručníctvom“ nad človekom, trhom atď. príchylnosť literatúry k „poniženým a urazeným“, „krotkým“, „neprebudeným“, „ľaliam poľným“, „vtáčkom, sirotám a bláznom“?

Možno si položiť otázku, ako by vyzerali mnohé stránky interpretačného alba E. Auerbacha, keby sa do roly úbežníka jeho úvah presadila nie moderná naratívna epická románová próza, ale lyrika, neraz označovaná za „paradigmú“ literárnej a umeleckej moderny. Čo predstavuje lyrika zoči-voči „mimézis“ v zmysle predvedenia životne vážneho cez každodenné alebo nížke a napokon aj zoči-voči „mimézis“ vôbec? V čase doznievajúcej povojnovej recepcie Mimesis E. Auerbacha predložil r. 1956 nemecký romanista H. Friedrich dobovo vplyvnú, komentovanú a prekladanú prácu Štruktúra modernej lyriky. Zhrnul v nej premeny lyriky, resp. poézie od romantiky po polovicu 20. storočia. Dôraz položil na líniu, ktorá tiahla k obrazovej šifre, k autonomizácii a hermetizácii výpovede, k vyvážovaniu sa textu z referenčných, skutočnostne relevantných väzieb v mene „prázdnej transcendencie“. Dávnym *mélós* ako spev a *mánia* ako básnická božská posadnutosť, resp. kultúrne kanonizovaný preromantický a romantický „génus“, „osobnosť“, „básnik“ a „zážitok“ akoby sa mali sublimovať na číre jazykové kryštály a ich drúzy. Predsa však napriek teóriám, programom a experimentálnemu exorcizmu „ľudského, priveľmi ľudského“ ako čitateľa ešte vždy nutkavo hľadáme lyrické „ja“ a „spolukladieme“

básňou mienený svet, aby sme v ňom spočinuli, obohacujúco ním prechádzali alebo naopak úzkostne z neho unikali. Významová autonómia lyrického textu, status lyrického „ja“ a ilúzia referencie ako výsledok rétorických postupov textu alebo naopak možnosti „reprezentovania“ sveta predsa aj akokoľvek šifrovaným, alegorizovaným, hermetickým básnickým textom - to boli v nedávnych desaťročiach témy diskusie o povahe lyriky medzi P. de Manom, H. R. Jaussom a viacerými teoretikmi-interpretmi z jeho okruhu zborníkov *Poetik und Hermenutik*, M. Riffaterrom a ďalšími. Pôvodne masívny pojem „mimézis“, aj keď zosubtilnel v semiotických a dekonštruktivistických kúrach, uchováva si nielen čitateľsky naivné, ale aj metodicky pracovné oprávnenie pri lyrických textoch.

4) Vo „filozofickom románe v listoch“ *Postmoderna vysvetľovaná deťom* sa J.-F. Lyotard pokúša situovať „tradicíu modernosti“, pričom preňho tu „modernosť nie je určitá epocha, ale skôr určitý modus (...) myslenia, vypovedania, senzibility“, taktó: „E. Auerbach videl jeho prvé prejav v štýle Augustínových Vyznaní: v deštrukcii syntaktickej architektúry klasického diskurzu a v parataktickom radení krátkych viet spojených najelementárnejšou zo všetkých spojok, spojkou „a“. Nachádza potom, a Bachtin spolu s ním, tento spôsob štylizácie aj u Rabelaisa a neskôr u Montaignea.“? Nejde tu o faktickú platnosť tejto argumentačnej skratky, o Lyotardov alternatívny dôraz na 1. osobu Descartovej Rozpravy o metóde v súvislostiach „tradicie modernosti“, ba ani o marginálnu prítomnosť E. Auerbacha v reprezentatívnom texte postmodernej diskusie; ako možný námet sa tu ponúka parataktické spojenie dvoch filológov 20. storočia, z dnešného hľadiska vlastne „starých majstrov“ – E. Auerbacha a M. Bachtina. Oboch spája takmer rovesníctvo, ďalej je to romanistická, resp. klasic-kofilologická študijná formácia, intímna spätosť s univerzitnou, filozofickou a literárnou kultúrou prvých desaťročí 20. storočia, záchranný exil E. Auerbacha z hitlerovského Nemecka a niekoľkoročné represívne vyhnanstvo, ako aj vnútorný exil M. Bachtina v stalinistickom Sovietskom zväze, práca na veľkých témach z okruhu európskych literatúr, metodické oscilovanie medzi jazykovoštylistickým rozborom textov a odvážne vedenými dejinnými líniami, živé, názorné povedomie celku európskej literárnej tradície s rubom v nemenej naliehavom povedomí krízy alebo možnej barbarizácie či katastrofy, posmrtný ohlas, ktorý sčasti u E. Auerbacha, omnoho vehementnejšie u M. Bachtina prekračuje ich výcho-

diskovú pracovnú oblasť. To sú, pochopiteľne, paralely skôr vonkajškové. Čo je u E. Auerbacha „mimézis“ v jeho chápaní predvedenia životne vážneho aj cez každodenné a nízke, to je u M. Bachtina synkretická „semiosis“ - tisícročné prenikanie hovorových, nízkych, neoficiálnych prehovorov, žánrov, rituálov a gest s ich hodnotovými perspektívami do vysokej, vážnej literatúry, predovšetkým do prózy, resp. románu ako literárne „najvypuklejšieho“ zrkadla všetkých týchto procesov; čo je u E. Auerbacha štýlové miešanie pôvodne hierarchicky vysokého, stredného a nízkeho, to má u M. Bachtina extrémnu, excesívnu podobu „karnevalu“ alebo je to temperovanejšia „karnevalizácia“ literárnych žánrov a štýlov; čo je u E. Auerbacha konfrontovanie žánrovo-štylistického odkazu antiky s biblicko-kresťanským apelom, tomu zodpovedá u M. Bachtina nielen oficiálny „vážny“ svet, periodicky alebo náhle, excesívne podvracaná univerzálnym karnevalovým „smiechom“, ale nemenej dôležitá, analogicky voči „smiechu“, „plačlivá“ dimenzia ľudskej existencie a sveta. Aspoň staccatovito: „smiech“ a „plač“ ako limitné výrazy excentrického postavenia človeka vo svete: „plač“ s rozpätím od výrazu pasivity bolesti, ohrozenia biedou, násilím, mocou, zabitím, umieraním, smrťou cez „plač“ ľútostný, sústrastný, súcitný až po „plač“ radosti, dojatia, prekvapenia, šťastia; „plač“ v podobe žalmicko-profetického „náreku“, kozmicko-eschatologického „lkania“ celého stvorenia, kresťanskej „srdečnej“ viery alebo zbožnosti prejavujúcej sa práve „slzami“ (veď nikde v kanonických textoch sa nehovorí o Kristovom smiechu, ale zato explicitne, ako dvakrát zaplakal), kultúrneho, resp. literárneho sentimentalizmu.

(Potenciálneho čitateľa diela E. Auerbacha možno tu krátkou vsuvkou aspoň výberovo odkázať aj na „bližšie“ domáce paralely: komentátorská práca romanistu J. Felixa, ako aj poetológa a básnika V. Turčányho pri spoločnom preklade Danteho Božskej komédie; pochopiteľné sú paralely a prieniky medzi E. Auerbachom a V. Černým pri ich romanistických a predovšetkým medievalistických témach; ďalej je to práca českého komparatistu K. Krejčího o „heroikomike“ v slovanských literatúrach; hlavne však práce R. Grebeníčkovej a V. Svatoňa o ruskej, nemeckej a českej literatúre 19. a 20. storočia v širokom európskom kontexte. Samotný český preklad Mimesis E. Auerbacha z r. 1968, reedovaný r. 1998, je reprezentatívnym výkonom českej literárnej kultúry 60. rokov; podieľali sa na ňom dnes už zosnulí V. Kafka, prekladateľ F. Kafku, a M. Žilina, prekladateľ

A. Camusa a B. Pascala, ako aj doteraz publikačne činný R. Preisner, prekladateľ H. Brocha. Práca nad prekladom E. Auerbacha sa u R. Preisnera dokonca premietla zrejme aj do jeho neskoršej rozsiahlej exilovej esejistiky, do polemicky vzatého dôrazu na kresťanskú „kreatúrnosť“ človeka, telesnú situovanosť ako „realis-tickú“ hrádzu proti dávnym gnostickým únikom zo sveta a obdobným moderným ideologicko-utopickým projektom.)

5) J.-F. Lyotard, v ktorého texte sa marginálne mihol E. Auerbach, môže nepriamo pomôcť pri osvetlení jedného z kľúčových motívov celého dejinno-interpretáčného podujatia E. Auerbacha - diskkrétnej „komeorácie“ biblicko-kresťanského apelu v premenách európskych literatúr. (Treba tu však vopred situačne rezignovať na rozvedenie Lyotardovho špecifického chápania „príbehu“, ako aj transponovania heideggerovskej „udalosti“.) Úvaha J.-F. Lyotarda vo fragmentárnej skratke znie: „Kresťanský príbeh zvíťazil v Ríme nad príbehmi ostatnými preto, že keď do jednotlivých príbehov a do rozprávania týchto príbehov uviedol lásku k nepredvídanému, označil tým, o čo ide v onom žánri samotnom... Kresťanské rozprávanie nerozpráva len to, čo sa udialo, aby tak fixovalo určitú tradíciu, ale predpisuje *caritas* vo vzťahu k tomu všetkému, čo sa môže udiať, nech je to už čokoľvek. Tento príkaz nariaďuje rozprávačom a tým, ktorým je to rozprávané, aby šli udalosti v ústrety a aby rozprávali a realizovali jej príbeh tak, ako keby rozprával históriu daru lásky. Každé referens bude môcť byť pochopené ako znamenie dobrej zvesti, ktorá ohlasuje, že ‚my‘, bytosti stvorené, sme milované.“³

6) Teoretický a literárny text si niekedy môžu vymeniť miesta. *Mimesis* E. Auerbacha, toto interpretačné album európskych literatúr, exponuje na svojich vstupných stranách biblický naratívny text o Petrovom zapretí Krista. S touto epizódou z pašiového príbehu evanjelií, resp. s jej parafrázou pracuje nevelká poviedka A. P. Čechova *Študent* z r. 1894. Autor ju pokladal za jednu zo svojich najprepracovanejších próz. Auerbachov výklad epizódy Petrovho zapretia Krista dobre poslúži aj pri lektúre Čechovovej poviedky. Situácia sa však môže vymknúť z kolobehu bežnej prevádzky a poviedka A. P. Čechova sa začne javiť ako diskrétny komentár na tému lektúry, interpretácie, kontingentného, otvoreného dejinného pôsobenia textov, dejín a každodennosti, životných obrátok, ktorých znameniami môžu byť tieto texty aj v nížinách anonymných ľudských životov. Fragments literárneho textu poslúžia ako zhrňujúca poznámka k dejinno-interpretáčnemu podujatiu *Mimesis* E. Auerbacha.

Študent-seminarista kdesi v provinčnom Rusku vracia sa na Veľký piatok z potulky prírodou domov. Náhla zmena predjarného počasia premietne sa afektívne do zmeny nálady a do neradostného chodu myšlienok: „... chvejúc sa zimou, rozmýšľal o tom, že práve taký studený vietor vial aj za Riurika, za Ivana Hrozného i za Petra a že taktiež za ich čias bola tá istá krutá bieda a hlad; tie isté deravé slamené strechy, nevzdelanosť, sklúčenosť, taká istá prázdnota navôkol, tma, pocit poroby - všetky tie hrôzy boli, sú a budú, a preto, že prejde ešte tisíc rokov, život nebude lepší. A nechcelo sa mu domov.“⁴ Dynasticko-imperátorské mená fungujú ako znamenia veľkých dejín, ale ich „pravdou“ sa javí byť fatálna každodennosť.

Uzinený študent sa pristaví pri ohni v záhradách neďaleko rieky, kde pred sviatkom končia s prácou. Tma a oheň študentovi-seminaristovi asociatívne pripomenú nočnú epizódu Petrovej zrady, čo napokon figuruje v liturgii Veľkého týždňa, a pôsobivo ju prerozpráva dvom svojim ženským poslucháčkam. Ich reakcie ho prekvapia a po rozlúčke dajú osamelému chodcovi podnet na ďalšie úvahy.

„Študent zažlel vdovám dobrú noc a šiel ďalej. Opäť nastalo vókol neho temno a znova ho začalo oziabať na ruky. Fúkal prudký vietor, naozaj sa vracala zima a nič nepripomínalo, že pozajtra bude Veľká noc.

Študent premýšľal teraz o Vasilise: ak sa rozplakala, tak to znamená, že čo sa udialo v onú strašnú noc s Petrom, má k nej nejaký vzťah...

Obzrel sa. Osamelý oheň sa pokojne mihotal v temnote a ľudí pri ňom už nebolo vidieť. Študent sa opäť zamyslel, ak sa Vasilisa rozplakala a jej dcéra rozrušila, tak zrejme to, o čom práve rozprával a čo sa stalo pred devätnástimi storočiami, má vzťah k prítomnosti a k obidvom ženám a pravdepodobne aj k zapadnutej dedine, k nemu samotnému i ku všetkým ľuďom. Ak sa starena rozplakala, nebolo to preto, že by vedel dojímavu rozprávať, ale preto, že Peter je jej blízky, že ona celou svojou bytosťou je zaujatá tým, čo sa dialo v Petrovej duši.

A v jeho duši sa zrazu rozliala radosť, že sa musel dokonca na minútu zastaviť, aby si vydýchol. Minulosť, premýšľal, je spojená s prítomnosťou nepretržitou reťazou udalostí, vyplývajúcich jedna z druhej. Zdalo sa mu, že práve uzrel obidva konce tejto reťaze: ak sa dotkol jedného konca, zachvel sa aj druhý.“⁵ Oproti dynasticko-imperiálnym dejinám dostávajú sa v tejto študentovej úvaha k slovu dejiny skryté, oproti fatálne videnej každodennosti ľudskej precitnutie, a to zasa nemá byť dôsledkom len rétoricko-manipulačných pos-

tupov „dojímavého rozprávania“, ale tradovaného vecného jadra - apelujúcej možnosti životného „obratu“, „obrátienia“. „... premýšľal o tom, že pravda a krása, ktoré dali smer ľudskému životu tam v záhrade i na dvore veľkňaza, riadili ho nepretržite po dnešný deň a sú zrejme najdôležitejšou vecou v ľudskom živote a vôbec na svete...“⁶

Viem si celkom dobre predstaviť E. Auerbacha ako čitateľa a interpreta tejto poviedky A. P. Čechova.

1 Gadamer, H.-G.: Wahrheit und Methode. 6. vyd. Tübingen 1990, s. 117 n. - K „mimézis“ v antickej i modernej epike a dráme (aj s odkazom na E. Auerbacha) je v domáciach súvislostiach k dispozícii dôležitý text J. Patočku „Epičnost a dramatickosti, epos a drama“. Divadlo 1966, prosinec, s. 1-6.

2 Lyotard, J.-F.: O postmodernismu. Praha 1993, s. 33.

3 Lyotard, J.-F.: Rozepře. Praha 1998, s. 255-256.

4 Čechov, A. P.: Izbrannoje. Moskva 1974, s. 401.

5 c. d. s. 403-404.

6 c. d. s. 404.

MIMESIS A MIMÉZIS - DEJINY PÔSOBNIA

ADAM BŽOCH

písané pre Kritiku & Kontext, 2001

Erich Auerbach nebol jediný zo svojej generácie, kto kládol otázku stvárniteľnosti skutočnosti v literatúre. Už od konca dvadsiatych rokov rozpracúva najprv nezávisle, neskôr v okruhu frankfurtského Inštitútu pre sociálny výskum (tzv. Frankfurtská škola) myšlienku „mimetickej schopnosti“ Walter Benjamin (1892-1940), ktorý presunul ťažisko najmä na antropologické predpoklady zobrazenia: „Nadanie vidieť podobnosti (...) nie je nič iné než slabý rudiment kedysi ohromného nátlaku stať sa podobným a správať sa podobne.“ (Učenie o podobnom, 1933.) Benjamin sa vo svojom kultúrohistorickom výskume 19. storočia, ktorý sa však vždy nezameriaval výlučne na literatúru (*Malé dejiny fotografie*, 1931; *Paríž, hlavné mesto 19. storočia*, 1935; *Baudelaire. Lyrik v epoche rozvinutého kapitalizmu*, 1937-38; *Pasáže* - nedokončený projekt z tridsiatych rokov) raz vo väčšej, inokedy v menšej miere venoval rekonštrukcii tzv. „nezmyslových podobností“, na základe ktorých sa v jeho podaní v období klasickej moderny modifikoval kreatívny vzťah umelca k jeho meniacemu sa sociálnemu a urbánnemu prostrediu. Benjamin zároveň často rekurvoval na svoje vlastné, špekulatívne tézy z dvadsiatych rokov o bezprostrednom mimetickom charaktere

jazyka a písma. Nie je bez zaujímavosti, že v obnovennej recepcii W. Benjamina sa v deväťdesiatych rokoch presunul záujem z jeho spoločenského kritizmu (marxizmu) práve na toto (antropologické) hľadisko jeho teórie „mimézis“. Päť listov E. Auerbacha W. Benjaminovi z rokov 1935-37, objavených koncom osemdesiatych rokov v literárnych archívoch východonemeckej Akadémie vied a následne roku 1988 publikovaných v *Zeitschrift für Germanistik*, svedčí nielen o intelektuálnej, ale navyše i ľudskej blízkosti oboch autorov.

Benjaminovo uvažovanie o humánnom ráze a spoločenskej funkcii mimézis tvorilo v prostredí Frankfurtskej školy akúsi predohru k Adornovmu a Horkheimerovmu konceptu *Dialektiky osvietenstva*, rozvíjanému na druhom konci sveta (v kalifornskom exile) v tom istom čase, keď Auerbach písal svoju *Mimesis*. V jednej časti svojej spoločnej práce sa títo autori sústredili na charakteristiku „idiosynkrázie“ (odporu) ako jedného z centrálnych pojmov svojej kritickej teórie. Podľa Adorna a Horkheimera nahradilo civilizáčnne odkúzenie sveta rudimentárnu „reflektorickú mimézis ovládnutou reflexiou“: „Neovládnutá mimézis bola vyobcovaná (...). Namiesto telesného prispôsobenia prírode nastupuje „rekognícia v pojme“ a vytvárajú sa predpoklady pre etablovanie „racionalizovanej idiosynkrázie“ umožňujúcej úpadok do nového barbarstva a okrem iného aj vznik moderného antisemitizmu. Hoci mimézis - ako historicky vytesnená humánna kompetencia - tu zjavne prekročila rezervát estetiky a stala sa súčasťou filozofickej kritiky civilizácie (v takejto dôslednej, spoločenskokritickej intencii presvitá, mimochodom, dokonca aj v tých literárnohistoricky našej súčasnosti najvzdialenejších pasážach Auerbachovej *Mimesis*), s návratom vytesnenej mimézis nemožno podľa Adorna a Horkheimera spájať nijaké nádeje: Autori extrapolujú k mimézis odvodený pojem mimikry (ktorý sa prvý raz objavil roku 1817, no v dnešnom význame spájajúcom jeho archetypickú stránku s darvinizmom sa používa od roku 1862) znamenajúci v ich očiach zmenu pôvodnej zmesi adaptácie s latentnou kritickou schopnosťou na pasívny konformizmus.

Od čias *Dialektiky osvietenstva* bude tak v estetickej ako aj mimoestetickej reflexii mimézis čoraz plastickejšie vystupovať do popredia práve kritická potencia tohto javu. Koncom šesťdesiatych rokov sa mimézis opäť vráti do estetického diskurzu, odkiaľ pôvodne pochádza (napríklad v práci Gy. Lukácsa *Osobitosť estetického*), a na niektorých centrálnych miestach Adornovej

Estetickej teórie (1968) sa objaví ako to, čo „umenie viaže na jedinečnú ľudskú skúsenosť“. Adornom zdôrazňovaná mimetická stránka umenia je u tohto teoretika povýšená takmer na politikum: Reaguje na „zlú iracionalitu racionálneho sveta“. Ako „orgán umenia“ v estetickej moderne, kde vládne „mimetické tabu“, však mimézis prejde vývinovým oblúkom, ktorý ju čoraz väčšmi definuje ako „podobnosť umenia samého so sebou“. Kritická potencia, akú v takpovediac samozrejmom, no ťažko uchopiteľnom pojme mimézis videl Adorno (bližšie ju nerozviezol ani Auerbach), zostala v podobe neanalyzovaného predpokladu.

V sedemdesiatych rokoch sa k tejto stránke mimézis inou cestou priblížili niektorí francúzski postštrukturalistickí teoretici, a to v rámci diskusie o reprezentáciách. Tí v kolektívnom projekte *Mimésis des articulations* (1975) rozvinuli na jave (literárnej) nápodoby problém reprezentácie a zamerali sa na „pojem aproprácie, ktorý zdôrazňoval v spôsobe produkcie textov pudové štruktúry, ruptúry, majetkové a vlastnícke pomery a situoval ich do kontextu politickej moci, nevedomej túžby a lingvistickej predeterminácie“ (R. Weimann). Jedným z kľúčových mien francúzskej debaty je René Girard, ktorý už od šesťdesiatych rokov uvažuje o mimézis v antropologickej rovine ako o akejsi sprostredkovateľke túžby, a túto túžbu predstavuje okrem iného aj literatúra. Pre Juliu Kristevu znamená „mimézis“ tak stanovenie zmyslu, ako aj subjektu (Revolúcia poetického jazyka, 1974). Teoretická diskusia o reprezentácii a mimézis podnietila napokon v osemdesiatych rokoch niektorých literárnych vedcov a teatrologov mimo Francúzska ku konkrétnym historickým analýzám; ako materiál sa v centre záujmu objavil Shakespeare a alžbetínske divadlo (A. D. Nuttal: A New Mimesis. Shakespeare and the Representation of Reality, 1983), a nemecký literárny historik Robert Weimann sa vo svojej knihe Shakespeare a moc mimézis (Shakespeare und die Macht der Mimesis, 1988) vrátil k reprezentačnej funkcii nápodoby, na ktorej ho nezaujímal iba otázka estetického stvárnenia, ale najmä uplatňovanie mocenského nároku, ktorý vždy tvorí odvrátenú stránku každej reprezentácie: „Mimézis je mocná práve tým, že nielen žije zo znakov, ale im prepožičiava život, pôsobenie, moc. Zo svojho životného podnetu dokáže vďaka svojim záujmom a funkciám svet znakov pragmaticky prelomiť a tým aj podkopať *répresentation*, ktorá sa zameriava čisto na

text.“ Slovom, na reprezentácii - a tým aj na pôvodne čisto estetickom pojme mimézis - sa sústredila pozornosť na hľadisko sprostredkovania, činnosti a efektu.

V deväťdesiatych rokoch sa následne stane pojem mimézis predmetom záujmu okruhu berlínskych historických antropológov. Gunter Gebauer a Christoph Wulf vydávajú roku 1992 svoju obsiahlu, dôležitú prácu Mimesis, kde základnému pojmu prisudzujú dokonca status *conditio humana*; mimézis umožňuje rozličné ľudské vyjadrenia, hrá úlohu takmer vo všetkých oblastiach ľudských predstáv a konaní, pri myslení, rozprávaní, písaní a čítaní. Gebauer a Wulf ju dokonca situujú ako ústredný pojem humanitných vied, ktorý sa práve vďaka svojej intuitívnosti a vzdorovaniu tvorbe teórií vždy dokázal dobre prispôbiť kultúrnym, resp. historickým zmenám, a navyše vždy osciloval medzi umením, vedou a životom. Je významné, že za východisko svojho uvažovania o mimézis si pritom zvolili práve prácu Ericha Auerbacha.

Vitálnosť pojmu mimézis - či už s odkazom na Auerbachov opus magnum alebo bez neho - sa prejavuje v rozličných diskurzoch a v rozličných kultúrach, slovanskú nevynímajúc. Roku 1997 vydáva poľská literárna vedkyňa Zofia Mitosek svoju veľkú prácu Mimesis, v ktorej nadväzuje tak na poľského estetika Tatarakiewicza ako aj na debatu francúzskych teoretikov. Jej práca je jednak dobrým prehľadom teórií mimézis, ako aj pokusom o uplatnenie niektorých (najmä antropologických) hľadísk mimézis pri nebanálnej interpretácii klasických diel poľskej literatúry (Mickiewicz, Norwid a ďalší). O Auerbachovej práci píše Mitosek v úvode svojej knihy tieto slová: „Mimesis som čítala takmer pred tridsiatimi rokmi a to čítanie bolo pre mňa skutočným osvieštením. Zostáva ním dodnes, keď sa v akademickej praxi ponáram do vynikajúcich analýz románov. Zdieľajúc s Auerbachom jeho názor na literatúru, súhlasím aj s predpokladom toho názoru, že totiž tvorba, nezávisle od toho, či zobrazuje bežný život, či napodobňuje reč, alebo či napokon vytvára fikcionálne svety - možné aj nemožné - nám káže zamyslieť sa nad svetom, v ktorom žijeme, aj nad univerzom rúcajúcim jeho logiku, univerzom, kde napriek tomu zaneievajú ozveny nášho sveta.“